

19. Шпак Л.О. Регулювання економічного розвитку туристично-рекреаційних комплексів регіонів України: методологія формування, теорія та практика : [монографія] / Л.О. Шпак ; Акад. муніцип. упр. – Черкаси : СУЕМ, 2014. – 323 с.

20. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент / О.С. Виханский, А.И. Наумов. – М. : Экономист, 2006. – 670 с.

21. Кондаурова Д.С. Устойчивое развитие современного предприятия: факторы обеспечения / Д.С. Кондаурова // Вестник Самарского государственного экономического университета. – 2014. – № 9(119) – С. 67–74.

УДК 658(292.451/.454)

Криштанович С.В.

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри економіки, менеджменту та готельно-ресторанного бізнесу,
Львівський державний університет фізичної культури*

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ КЛАСТЕР ЯК ОСОБЛИВИЙ СИСТЕМНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

RECREATION AND TOURISM CLUSTER AS A SPECIAL SYSTEM MECHANISM OF UKRAINIAN CARPATHIANS DEVELOPMENT

У статті проаналізовано стан рекреаційної та туристичної галузей гірських територій Карпатського регіону. Розкрито головну сутність кластеризації як основного інструменту що полягає у забезпеченні ефективної виробничої діяльності всіх галузей соціально-економічного комплексу гірських територій, удосконаленні ділових та особистісних взаємозв'язків усіх суб'єктів господарювання. Розроблено структуру рекреаційно-туристичного кластеру, яка сприятиме переходу від прямого втручання органів державної влади шляхом залучення інших управлінських секторів, які забезпечуватимуть їхні інтереси та будуть спрямовані на розвиток цієї галузі. Встановлено, що механізмом забезпечення сталого розвитку рекреаційно-туристичної галузі Карпатського регіону має стати кластер, який вирішуватиме завдання щодо об'єкта управління його програмно-правових, фінансово-економічних, соціальних, інформаційних, кадрових та інших питань, які будуть сприяти не тільки розвитку даної галузі, а й економіки України в цілому.

Ключові слова: рекреація, туризм, кластер, гірські території, сталий розвиток, Карпатський регіон.

В статье проанализированы состояние рекреационной и туристической отраслей горных территорий Карпатского региона. Раскрыта главная сущность кластеризации как основного инструмента, который заключается в обеспечении эффективной производственной деятельности всех отраслей социально-экономического комплекса горных территорий, в совершенствовании деловых и личностных взаимоотношений всех субъектов хозяйствования. Разработана структура рекреационно-туристического кластера, которая будет способствовать переходу от прямого вмешательства органов государственной власти путем привлечения других управленческих секторов, обеспечивающих их интересы, и будет направлена на развитие этой отрасли. Установлено, что механизмом обеспечения устойчивого развития рекреационно-туристической отрасли Карпатского региона должен стать кластер, который будет решать задачи относительно объекта управления его программно-правовых, финансово-экономических, социальных, информационных, кадровых и других вопросов, которые будут способствовать не только развитию данной отрасли, но и экономики Украины в целом.

Ключевые слова: рекреация, туризм, кластер, горные территории, устойчивое развитие, Карпатский регион.

The article analyzes the state of the recreation and tourism industries of mountain areas of the Carpathian region. The main essence of clustering is revealed, as the main instrument, that lies in ensuring of efficient production of all sectors of socio-economic complex of mountain areas, improving business and personal relationships of all entities. The structure of recreation and tourism cluster is developed, that will facilitate the transition from the direct intervention of public authorities, through the involvement of other governmental sectors that will ensure their interests and will be aimed at the development of this industry. It is founded that the mechanism for sustainable development of recreational and tourism industry of Carpathian region has become a cluster that will solve tasks of facility management software and its legal, financial, economic, social, informational, personnel and other issues that will not only contribute to the development of the industry, but also Ukraine's economy as a whole.

Keywords: recreation, tourism, cluster, mountainous territory, sustainable development, Carpathian region.

Постановка проблеми. Українські Карпати є частиною системи східних Карпат, найбільш екологічно чистої зони, де збереглися природні екосистеми. Саме

різноманітність природних умов гірських територій і наявність лікувальних ресурсів мають слугувати розвитку курортно-рекреаційної та туристичної галузей. Нині

реалізація планів розвитку даних галузей неможлива без вирішення агропромислової проблеми (забезпечення екопродукцією не тільки населення, а й потенційних туристів), без наведення санітарного порядку в зонах відпочинку, безперерйного забезпечення роботи водопроводів, каналізації, транспорту, електромережі тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасного стану освоєння рекреаційно-туристичного потенціалу гірських територій Карпат, прогнозна оцінка динаміки попиту на рекреаційні послуги висвітлено в наукових роботах таких учених, як: Бурнашов І., Бухаріна Л., Гонтаржевська Л., Крайник О., Тищенко О., Мингалева Ж., Шмагіна В. та ін. Але, незважаючи на великий обсяг публікацій, питання розвитку рекреаційно-туристичної галузі гірських територій залишаються відкритими.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сутності та значення системного такого механізму розвитку гірських територій, як рекреаційно-туристичний кластер.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними пріоритетами подальшого розвитку курортно-рекреаційного потенціалу гірських територій Карпатського регіону мають стати розвиток матеріально-технічної бази, створення умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестиційних і кредитних коштів на реалізацію інноваційних проектів, податкових канікул для започаткування малого та середнього бізнесу, а також перехід до застосування міжнародних стандартів у рекреаційному та курортному процесі. Важливу роль при цьому має відіграти контроль над установленням і застосуванням економічно обґрунтованих цін і тарифів на послуги, що надаються курортними установами, відповідно до рівня сертифікації даних об'єктів [1; 2, с. 35]. Запровадження вказаних заходів дасть змогу посилити темпи розвитку рекреаційно-туристичної сфери гірських територій, проводити активну загальнодержавну політику у цій важливій складовій частині економіки України.

У міжнародній практиці для розвитку економіки депресивних територій, до яких належать і гірські території, використовується кластерний підхід як особливий системний інструмент, що називається «кластерний аналіз». Це різновид аналізу, який ґрунтується на методі кластеризації, тобто розбивці заданої вибірки об'єктів (ситуацій) на непересічні підмножини, що називаються кластерами, так, щоб кожний кластер складався з подібних об'єктів [4, Т. 2, с. 36]. Головна сутність цього інструменту полягає у забезпеченні ефективної виробничої діяльності всіх галузей соціально-економічного комплексу гірських територій, удосконаленні ділових та особистісних взаємозв'язків усіх суб'єктів господарської діяльності, які мають набути характеру органічно нерозривного та взаємозв'язаного ділового співробітництва [11].

Поряд із цим у країнах ЄС широко застосовується і такий механізм державного регулювання соціально-економічного розвитку гірських територій, як кластеризація економіки депресивних територій, у тому числі гірських, для зменшення нерівності їх соціально-економічного розвитку. Створення регіональних кластерів дає змогу зосередити обмежені фінансові ресурси, ефективно використовувати наявний місцевий ресурсний і людський потенціал для розвитку та відновлення

виробництва (надання послуг) відповідно до особливостей гірських територій. До розвитку кластерів залучаються усі наявні ресурси гірських територій: природні, виробничі, трудові, внутрішній капітал, зовнішній капітал тощо. Практика кластеризації зарекомендувала себе дуже ефективним механізмом соціально-економічного розвитку депресивних регіонів, зокрема гірських, в Італії та Іспанії, де структура економіки характеризується існуванням взаємозалежних галузей, що використовують традиційні професійні навички населення [9].

Беручи до уваги зарубіжний досвід, для підвищення ефективності рекреаційної діяльності в умовах гірських територій необхідні заходи щодо об'єднання курортно-рекреаційних ресурсів цих територій в єдиний господарський комплекс із режимом господарювання, який має здійснюватися за рахунок їх натуральних багатств із неодмінною умовою збереження природно-ресурсного потенціалу. Саме створення сучасного рекреаційно-туристичного господарства – комплексу підприємств, установ й організацій, що взаємодіють між собою та забезпечують функціонування та розвиток рекреаційно-туристичної інфраструктури, займаються експлуатацією територіально-ресурсного потенціалу для задоволення потреб населення щодо організації відпочинку, туристичного обслуговування та санаторно-курортного лікування є, на нашу думку, одним зі шляхів підвищення якості використання рекреаційно-туристичного потенціалу та рівномірного навантаження підприємств гірських регіонів.

Тобто важливим механізмом гарантування сталого розвитку рекреаційно-туристичної галузі мають стати кластери, які значною мірою повинні сприяти переходу від прямого втручання органів державної влади шляхом залучення інших управлінських секторів за умов забезпечення їх інтересів, що будуть спрямовані на розвиток цієї галузі (рис. 1).

Нині в регіонах України, зокрема в Івано-Франківській області, було створено низку кластерів [6; 10, с. 294], однак не було використано їхніх потенційних переваг, тобто їхня діяльність виявилася абсолютно невідчутною для соціально-економічного розвитку гірських територій. Можна стверджувати, що не було враховано багатьох позитивних можливостей цього методу, який показав свою суттєву перевагу у закордонній практиці [7–9].

Вирішенню найбільш актуальних проблем соціально-економічного розвитку гірських територій, ефективному розміщенню капіталу, реструктуризації наявних виробництв, оптимізації виробничих і фінансових зв'язків, акумуляції та мобілізації інвестиційних ресурсів має стати створення такого інституту, як підприємницької корпорації у провідній галузі гірських територій – рекреаційно-туристичній. Ключовою рисою підприємницької корпорації рекреаційно-туристичної галузі гірських територій є саме її диверсифікованість, яка значною мірою повинна сприяти підвищенню гнучкості об'єднання і збільшенню здатності корпорації адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Дослідження діяльності рекреаційно-туристичної галузі гірських територій Карпатського регіону дає змогу зробити висновок про необхідність та економічну доцільність створення такого інституту в кожній області [5]. Це дасть суб'єктам господарської діяльності певні додаткові можливості щодо:

- підвищення результативності за рахунок раціональної діяльності підприємств рекреаційно-туристичної галузі;
 - забезпечення конкурентоспроможності цієї галузі за рахунок підсилення позицій підприємств, які об'єдналися, щодо споживачів і потенційних кредиторів;
 - утворення таких організаційних структур, які гарантуватимуть захист загальних інтересів усіх членів корпорації перед органами державної та регіональної влади;
 - пониження ризиків господарської діяльності завдяки розподілу їх серед партнерів, що дасть можливість об'єднати та інтегрувати виробничі ресурси.
- Загалом інституційне забезпечення функціонування рекреаційно-туристичного господарства гірських територій ускладнене тим, що компетенція місцевої влади визначена чинним законодавством лише частково щодо використання рекреаційно-туристич-

них ресурсів. Місцеві органи виконавчої влади практично не мають можливості впливати на ефективність і раціональне використання рекреаційно-туристичного потенціалу, координувати розвиток рекреаційно-туристичних підприємств різного підпорядкування на гірській території. Важливо забезпечити дієву координацію заходів центральних та місцевих органів виконавчої влади, громадських організацій, що сприятиме створенню необхідних умов для швидкого розвитку суміжних галузей, які обслуговують рекреаційно-туристичну сферу, створенню нових робочих місць, збільшенню надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Наступним доцільним підходом до інституційного забезпечення розвитку гірських територій, на нашу думку, слід уважати формування рекреаційно-туристичного кластеру [7], який має містити такі завдання:

- у рамках об'єкта управління – пропозиції з удосконалення використання потенціалу рекреаційно-

Рис. 1. Структура рекреаційно-туристичного кластеру [7; 9; 12]

туристичного продукту; розробка бізнес-проектів та їх утілення в життя; розроблення нового туристичного продукту;

– в організаційному забезпеченні – створення належних організаційних структур регіонального, міжрегіонального та транскордонного рівнів таких як міжкоординаційних інституцій; проведення засідань, нарад, зборів, круглих столів, конференцій тощо за участі засобів масової інформації; моніторинг результативності діяльності органів державної влади, що реалізують управління рекреаційно-туристичною галуззю на відповідному рівні; оцінка зворотних зв'язків певних організаційних структур щодо управління рекреаційно-туристичною галуззю тощо;

– у кадровому забезпеченні – проекти освітніх програм щодо підготовки фахівців із публічного управління рекреаційно-туристичною галуззю; пропозиції підняття кваліфікаційного рівня посадовців, які здійснюють управління рекреаційно-туристичною галуззю гірської території; проведення семінарів та круглих столів, які забезпечуватимуть підняття компетенції фахівців рекреаційно-туристичної галузі тощо;

– у науково-методичному забезпеченні – наукове обґрунтування всіх дій у межах механізму публічного управління рекреаційно-туристичної галузі на гірській території; наукова література за тематикою, що стосуватиметься рекреаційно-туристичної галузі;

– в інформаційному забезпеченні – створення інформаційної бази даних певних рекреаційно-туристичних ресурсів гірських територій, суб'єктів рекреаційно-туристичної діяльності та суб'єктів інших видів діяльності, які визначатимуть конкурентоспроможність цієї галузі, а саме проведення соціологічних досліджень (збір первинної інформації) й опрацювання статистичної інформації (аналіз вторинної інформації); пропозиції щодо заходів формування й удосконалення інформаційного простору гірських територій у контексті просування рекреаційно-туристичного продукту; методичні рекомендації оцінки підвищення рекреаційно-туристичного потенціалу гірських територій; методичні рекомендації щодо збору статистичних даних, які відображатимуть результати діяльності в рекреаційно-туристичній галузі певної території; показники оцінки роботи в рекреаційно-туристичній галузі, методики їх формування та застосування; послуги програмного забезпечення тощо;

– у рамках нормативно-програмних методів – приймати участь у розробці проектів законів і концепцій, стратегій і програм тощо; пропозиції щодо покращання чинної нормативно-правової бази; проведення економічної оцінки виконання прийнятих нормативно-правових документів, а саме коротко-строккових і середньострокових програм розвитку та цільового їх фінансування; пропозиції (у вигляді методичних рекомендацій) щодо стандартизації, сертифікації рекреаційно-туристичних послуг і ліцензу-

вання суб'єктів рекреаційно-туристичної діяльності тощо;

– у рамках фінансово-економічних методів – прогнози показників рекреаційно-туристичної галузі, зокрема функціонування суб'єктів підприємництва, обсягів потоків туристів і рекреантів (зовнішніх і внутрішніх) тощо; методичні рекомендації щодо оцінювання інвестиційного клімату гірських території та терміну окупності даних капіталовкладень; пропозиції заходів щодо залучення інвестицій у розбудову рекреаційно-туристичної інфраструктури; пропозиції щодо покращення податкового регулювання в рекреаційно-туристичній галузі; пропозиції щодо фінансування гірської території, яке має відбуватися з бюджету певного рівня для розвитку рекреаційно-туристичної галузі; методичні рекомендації щодо складання ціни на рекреаційно-туристичний продукт і використання цінних стратегій тощо;

– у рамках соціальних методів – пропозиції щодо покращення соціального регулювання відповідно до визначених верств населення; пропозиції щодо розвитку туристичної інфраструктури з певними елементами, що необхідні для людей з особливими потребами; пропозиції заходів, спрямованих на стимулювання рекреаційно-туристичних потоків між національними меншинами території України та відповідними країнами, тощо.

Формування інституту рекреаційно-туристичних кластерів традиційно включає два складника. Перший – це створення ініціативної групи з формування кластеру, до якої входять представники ключових підприємств потенційного рекреаційно-туристичного кластеру та фахівці, що вже мають досвід запровадження кластерної моделі в інших регіонах України чи інших галузях. Другий – офіційне визнання та реєстрація кластеру органами державної та місцевої влади [3, с. 101]. Залежно від взаємозв'язків підприємств рекреаційно-туристичного бізнесу та галузей, які з ними пов'язані та підтримують рівень сформованості кластеру, кількість його учасників може розширюватися. Також кластер із частиною компаній сервісного та допоміжного секторів може укладати угоди про співробітництво, що не передбачатиме входження їх до кластеру.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, ефективність і результативність рекреаційно-туристичного кластера має бути підтверджена його продуктом. Суть рекреаційно-туристичного кластера – не бути об'єктом зайвих витрат для органів державної влади та місцевого самоврядування, також інших учасників, а суми коштів, які будуть вкладені у його діяльність, повинні бути окупними. Завдяки такому механізму, як кластер, можна сформувати комплексний погляд на інститут державної політики розвитку гірських територій Карпат з урахуванням потенціалу їх економічних суб'єктів, що не передбачає лобювання інтересів окремої галузі або компанії і не дозволяє «перетікання» вигоди в одну із галузей.

Список використаних джерел:

1. Бурнашов І.Ю. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні на сучасному етапі (оглядова довідка за матеріалами преси) / І.Ю. Бурнашов // ДЗК. – 2009. – Вип. 6/5.
2. Бухаріна Л.М. Шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання туризму в Україні / Л.М. Бухаріна // Держава та регіони. Серія «Державне управління». – 2008. – № 2. – С. 33–39.

3. Гонтаржевська Л.І. Ринок туристичних послуг в Україні : [навч. посіб.] / Л.І. Гонтаржевська. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2008. – 180 с.
4. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю.П. Сурмін (співголова), П.І. Надолішній (співголова) [та ін.]. – 2011. – 692 с.
5. Казачковська Г.В. Удосконалення організаційно-економічних механізмів функціонування рекреаційно-туристичного господарства / Г.В. Казачковська // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2010. – № 4. – С. 69–72.
6. Короткі підсумки економічного і соціального розвитку регіону за 2010 рік: повідомлення Головного управління статистики в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : stat.if.ukrtel.net.
7. Крайник О. Туристичний кластер регіону як форма соціального діалогу: управлінський аспект / О. Крайник, М. Біль // Демократичне врядування. – 2009. – Вип. 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tourlib.net/tatti_ukr/krajnyk.htm.
8. Криштанович С.В. Державне управління створенням туристичних кластерів в Україні / С.В. Криштанович // Наука України: Перспективи і потенціал : зб. матер. VI всеукр. наук.-практ. заоч. конф. (Запоріжжя, 22–23 лютого 2013 р.). – С. 57–59.
9. Мингалева Ж. Кластеры и формирование структуры региона / Ж. Мингалева, С. Ткачева // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 5. – С. 97–101.
10. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2013 рік / За ред. О.В. Бліннікова. – Івано-Франківськ : Головне упр. статистики, 2014. – 482 с.
11. Тищенко О.М. Кластери як вектор розвитку економіки: організація, сутність і концепції / О.М. Тищенко // Теоретичні та прикладні питання економіки. – К. : Київський університет, 2010. – Вип. 21. – С. 74–81.
12. Шмагіна В.В. Система механізмів мобілізації природно-ресурсного потенціалу об'єктів рекреації і туризму / В.В. Шмагіна // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Рекреаційна індустрія: досвід, проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. пр. – 2000. – Вип. XXI. – С. 36–39.